

ELŐSZÓ

Ez a könyv sokkal inkább a globális nyelvrendszer terméke, mintsem azt szerzője valaha is gondolta volna. 1993-ban kezdtem dolgozni rajta a New York-i Cornell Egyetem vendégszerető, angol nyelvű környezetében, ahol akkoriban a Nemzetközi Tanulmányok Einaudi-professzora voltam. Visszatérve az Amszterdami Egyetem megszokott és egyre színesebb nyelvi miliőjébe, megmaradtam az angolnál; hollandul főleg esszéket és tárcákat írtam hazai újságokba – ahogy az ember repülőre száll, ha távoli helyre utazik, a környéken pedig a kerékpárt használja. Az 1995-ös év ismét külföldön ért, Budapesten, ahol ekkor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociálpolitika Európa Tanszékét vezettem. Ezúttal magyarok vettek körül, akik hajlékony angoljukkal (no meg franciájukkal és németjükkel) nem sok esélyt hagytak, hogy mást is felszedjek a magyarból, mint a legnélkülözhetetlenebb nagyon szépen köszönömöt. Köszönet valamennyi ottani munkatársamnak, de legfőképpen is figyelmes vendéglátónőmnek és régi barátnőmnek, Ferge Zsuzsa professzorasszonynak. A könyv megírásának gyorsasági szakaszára az 1997–98-as egyetemi évben került sor, amikor Pierre Bourdieu javaslatára – aki ezzel jelentősen hozzájárult a projekt befejezéséhez – a Collège de France chaire européenne-jének választottak. A Collège professzoraitól elvárják, hogy évente tizenhárom conférence-t tartsanak, és ezeket papírra is vessék, természetesen franciául. Végül is kivágtam magam: felhívtam hallgatóim figyelmét arra, hogy döcögő franciám éppenséggel találó képet ad globális nyelvrendszerünk valóságáról. Hallgatóimra mély benyomást tett ez a „valóság”. S a könyv első teljes változatát valóban franciául írtam meg. „Jaj, micsoda kitekert nyelv!” Újraírtam hát a szöveget, de immáron angolul. Majd Leonoor Broeder értő tolmácsolásában elkészült az angol változat holland fordítása is, melyet aztán még egyszer átnéztem. Ha az ember idegen nyelven olvassa saját szövegét, úgy érzi magát, mintha egy színész utánozná. De amikor a szövegemet fordításban, mégis saját nyelvemen láttam viszont – mintha csak a hasonmásommal találkozo-

tam volna össze, akit senki más nem tud megkülönböztetni tőlem, az én szememben azonban sosem lehet ugyanaz.

Ez valahogy elidegenítő érzés, melyet viszont már az angol szövegemenél is átéltem. Nem az angollal nőtem fel (noha ez volt szüleim titkos nyelve, s emiatt feltétlenül meg kellett fejtenem). Aki anyanyelveként beszéli az angolt, nem kis előnyt élvez, hiszen nyelve az egész világot átfogó lingua franca lett; ez temérdek fáradságtól megkíméli, és számos lehetőséget kínál számára. Másfelől sok száz millióan vannak, akiknek később kell elsajátítaniuk ezt a globális közvetítő nyelvet, ami éppoly fáradságos feladat, mint amennyire előnyükre szolgál.

Jelenleg az angol különféle változatai jönnek létre világszerte, beszélőik számára azonban mindeddig nem jelentett akadályt, hogy megértsék egymást. E nyelv periférikusabb és újabb keletű változatai kevesebb tekintéllyel bírnak, és kevesebb figyelemben részesülnek, mint az Angliában és az Egyesült Államokban felnőtt magas végzettségű beszélők általánosan elfogadott nyelvi változata. Ráadásul az amerikai és a brit média még hosszú-hosszú ideig uralni fogja az angol nyelvű szövegek globális disztribúcióját. De azt remélem, szem előtt tartva mindazokat, akik idegen nyelvként kénytelenek elsajátítani az angolt, hogy azoknak a privilégiuma, akik anyanyelvként kapták útravalóul az angolt, lassacskán meg fog szűnni. Ez nem történik meg egyhamar. De addig is, minden hátrányuk ellenére, azok is kiváltságos helyzetben vannak, akik legalább később nekifognak az angol nyelv tanulásának: hasznot húznak azokból az előnyökből, amelyeket az egyedüli világszerte elterjedt nyelv kínál.

Míg könyvemen dolgoztam, a kutatás során sok örömet tartogatott az asszisztenseimmel folytatott együttműködés is. Budapesten Jannes Hartkamp, Párizsban Jeanne Kouta és Florence Colas, Amszterdamban pedig Jeroen Starrenburg és Jacek Magala voltak a munkatársaim, s abban a szerencsében volt részem, hogy mindannyian éppoly tehetségesnek, mint odaadónak mutatkoztak – meglepő kombináció, amely lekötelezettjükké is tett.

Vállalkozásomhoz támogatást kaptam a Királyi Tudományos Akadémiától, az Európai Kulturális Alapítványtól, valamint a Brouwers Alapítványtól. Nehéz volna itt felsorolni mindazon kollégáim nevét, akik különböző tudományágakból és országokból adatokkal, utalásokkal, kritikai megjegyzésekkel segítettek. Irántuk való szellemi adósságom kitűnhet e könyv jegyzeteiből és idézeteiből.

Kutatási területemnek a világot választottam, öt különböző nyelvkonstellációt hasonlítottam össze, és közgazdaságtani, történettudományi, politológiai és szociológiai fogalmakat ötvöztem egymással egy szintetizáló perspektívában. Az átfogó tárgy nem feltétlenül nehezebb, mint a behatá-

rolt, és a multidiszciplináris megközelítés sem komplikáltabb, mint a speciális, de azért mindkettő némileg több merészséget követel. Bátorításban nem volt hiány, hála barátaimnak, Johan Goudsblomnak és Kitty Roukensnek, akik minden fejezet pizskozatát elolvasták, majd körültekintően, nagylelkűen és tapintatosan véleményt mondtak róla.

Hogy e sorokkal milyen nyelven találkozik az olvasó, azt most, írás közben nem tudhatom. Hogy könyvem mely nyelveken lát napvilágot és mely nyelveken nem, az a globális nyelvrendszer dinamikájával magyarázható. S ez az, amiről e könyv szól.

Abram de Swaan